

UDK 35.082:349.2(4)

MURATOGLU, Azra¹

KOLEKTIVNA PRAVA JAVNIH SLUŽBENIKA – KONVENCIJE MOR-a i PRAKSA ESLJP-a

Abstract:

U ovom radu analiziraju se kolektivna prava javnih službenika posredstvom analize konvencija MOR-a i prakse ESLJP-a. Najpre, analizira se specifični položaj javnih službenika, uz osvrt na definicije javnih službenika od strane nacionalnih zakonodavstava zbog do nedavno zastupljenog stanovišta da je oblast službeničkog prava, oblast neprikosновенosti državnog suvereniteta. Prilikom analize kolektivnih prava javnih službenika, naglasak je stavljen ne toliko, na odsustvo njihove regulative koje je očigledno, već i na istorijsku konotaciju naknadnog prepoznavanja neophodnosti da se kolektivna prava priznaju i javnim službenicima odnosno na standarde koji su nastajali postepenim tumačenjem opštih principa MOR-a. Kolektivna prava javnih službenika predstavljaju skup prava koja zaposlenima u javnoj službi i drugim institucijama od javnog značaja omogućavaju kolektivnu zaštitu interesa, uz predviđena ograničenja koja proizilaze iz javnog karaktera njihove funkcije. Kolektivna radna prava predstavljaju esenciju savremenih, demokratskih društava. U skladu sa tim, međunarodnopravni standardi koji su nastali tumačenjem konvencija MOR-a i relevantnih propisa od strane ESLJP-a su od izuzetnog značaja za regulativu pravnog položaja javnih službenika i mogu predstavljati adekvatnu polaznu tačku za buduća angažovanja i detaljniju međunarodnopravnu regulativu.

Ključne reči: javni službenici, Međunarodna organizacija rada, Evropski sud za ljudska prava, kolektivna prava, štrajk, sindikalno udruživanje

UDK 35.082:349.2(4)

MURATOGLU, Azra²

COLLECTIVE RIGHTS OF PUBLIC SERVANTS – ILO CONVENTIONS AND THE CASE-LAW OF THE ECtHR

Abstract:

This paper analyzes the collective rights of public servants through an examination of ILO conventions and the case-law of the ECtHR. First, the paper examines the specific position of public servants, with reference to the definitions of public servants in national legislations, in light of the until recently prevailing view that the field of civil service law represented an area of the inviolability of state sovereignty. In analyzing the collective rights of public servants, the focus is placed not only on the evident absence of their proper regulation, but also on the historical context of the subsequent recognition of the importance of granting collective rights to this category of employees, as well as on the standards that have emerged through the gradual interpretative activities based on the general principles of the ILO. The collective rights of public servants constitute a set of rights that enable employees in public service and other institutions of public importance to protect their interests collectively, with a certain limitations arising from the public nature of their functions. Collective labour

¹ Student master akademskih studija prava, Pravni fakultet Univerziteta u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici, e – mail : azramuratoglu9@gmail.com

² Master's student of academic law studies, Faculty of Law, University of Priština with temporary seat in Kosovska Mitrovica, e – mail : azramuratoglu9@gmail.com

rights are the essence of modern democratic societies. In accordance with this statement, it is considered that international legal standards developed through the interpretation of ILO conventions and relevant regulations by the ECtHR, are of exceptional importance for the regulation of the legal status of public servants and may serve as a suitable starting point for future initiatives and more detailed international regulations.

Keywords : public servants, International Labour Organization, European Court of Human Rights, collective rights, strike, trade union association

Umesto uvoda – o specifičnom položaju javnih službenika

Pojmovno određenje javnih službenika spada u najspornija pitanja upravnog prava, jer države različito regulišu pravni status pojedinaca koji učestvuju u radu uprave (Borković, 1999). Situaciju dodatno komplikuje i specifičnost sredine i vremena u kojem se definisanje vrši, što uslovljava korišćenje različitih termina u različitim sredinama, ali i u istim u zavisnosti od faza društvenog i pravnog razvoja (Borković, 1999). U etimološkom smislu, zakonodavstvo ih na našim prostorima prepoznaje kao državne činovnike³, državne službenike⁴, radnike u organima uprave.⁵ U engleskom pravu se pored termina *officer* (službenik), koriste i termini – *civil service/civil servant* (državna služba/državni službenik)⁶, *servant of the Crown* (službenik Krune).⁷

Definicije javnih službenika pronalazimo u nacionalnim zakonodavstvima, zbog ustaljenog i do nedavno zastupljenog stava da oblast službeničkog prava mora biti regulisana isključivo nacionalnim propisima jer spada u prostor neprikosновенosti nacionalnog suvereniteta (Jašarević, 2017).⁸ U skladu sa odredbama Zakona o državnim službenicima Republike Srbije (2005)⁹ pod državnim službenicima podrazumevamo „lica čije se radno mesto sastoji od poslova iz delokruga organa državne uprave, sudova, javnih tužilaštava, službi Narodne skupštine, predsednika Republike, Vlade, Ustavnog suda i službi organa čije članove bira Narodna skupština.. ili s njima povezanih opštih pravnih, informatičkih,

³U tom kontekstu, Zakon o činovnicima građanskog reda koji je donet 1861. godine, kao i Zakon o činovnicima građanskog reda i o postavljanju u stanje pokoja s penzijom svijju činovnika uopšte iz 1864. godine regulišu položaj činovnika koji su postavljeni kneževim ukazom i bili dužni da tačno i revnosno ispunjavaju poverene dužnosti u skladu sa zakonom, uredbama i službenim propisima, vladajući se, u službi i van službe, odlično i dostojno „izobraženog čoveka“ i činovnika (Zakon o državnim činovnicima građanskog reda i o postavljanju u stanje pokoja s penzijom svijju činovnika uopšte, 1864., čl. 1, čl. 10 i čl. 11).

⁴Zakon o državnim službenicima iz 1946. godine državnim službenicima smatra i „administrativne i stručne saradnike predstavničkih organa državne vlasti i njima odgovornih organa“ (Zakon o državnim službenicima, „Službeni list FNRJ“, br. 51/46, 23. jul 1946. godine, čl. 1); Državnim službenicima smatrana su i lica koja su bila zaposlena u organima državne uprave, predstavničkim organima državne vlasti, javnom tužilaštvu i sudovima, ali ne i lica koja su radila u državnim i zadružnim organizacijama, lica koja su radila u službama bezbednosti i narodnoj miliciji i vojsci (Vukanjanski, 2015).

⁵ Sa usvajanjem Zakona o državnoj upravi nastoji se izjednačiti položaj zaposlenih u javnim službama i državnoj upravi i zaposlenih u ostalim društvenim delatnostima, oblastima rada. Gubi se pojam *javnog službenika* i isti zamenjuje terminom *radnik u organima uprave* (Zakon o državnoj upravi, „Sl. glasnik SRS“, br. 52/81, 7/82, 46/84, 41/87, 18/89, 44/89; Vlatković, 2005).

⁶ Constitutional Reform and Governance Act 2010, Government Bill, Originated in the House of Commons, Session 2008 – 09, 2009 – 20, art. 1.

⁷ Officials Secrets Act, 1989, art. 12.

⁸ Podsećamo da je i stvaranje Međunarodne oraganizacije rada – MOR (28. aprila 1919), Ostojčić označio kao revolucionarno jer je predstavljalo prekid sa dotadašnjom tradicijom neograničenog državnog suvereniteta (Ostojčić, 1937). Suverenost države u pogledu radnih odnosa nije apsolutna. Sam pojam suvereniteta uključuje dužnost poštovanja nezavisnosti drugih država kao i obavezu ispunjavanja međunarodnih obaveza preuzetih u saradnji sa drugim državama. Sa svakom međunarodnom konvencijom koju zakluče države ograničavaju svoju suverenost (Šunderić, Kovačević, 2017). Ratifikovanjem konvencija MOR-a ili drugih međunarodnih ugovora, države ugovornice se obavezuju na određeno postupanje, uključujući i nužno usklađivanje unutrašnjeg zakonodavstva i prakse sa ugovornim obavezama. Ipak, diskreciono je pravo države da proceni na šta se želi obavezati (Šunderić, Kovačević, 2017).

⁹ Zakon o državnim službenicima, „Sl. glasnik RS“, br. 79/2005, 81/2005 – ispr., 83/2005 – ispr., 64/2007, 67/2007 – ispr., 11/2008, 104/2009, 99/2014, 94/2017, 95/2018, 157/2020, 142/2022, 13/2025 – odluka US, 19/2025 i 9/2026.

materijalno – finansijskih, računovodstvenih i administrativnih poslova“ (čl. 2, st. 1). U narednom stavu istog člana, polazi se od negativne enumeracije te se navodi da se državnim službenicima ne smatraju narodni poslanici, predsednik Republike, sudije Ustavnog suda, članovi Vlade, sudije, javni tužioci i zamjenici javnih tužilaca kao i sva druga lica koja na funkciju bira Narodna skupština odnosno postavlja Vlada kao i lica koja prema posebnim propisima imaju položaj funkcionera (čl. 2, st. 2). Pozitivno pravo Republike Francuske državne službenike definiše kao „lica koja učestvuju u funkcionisanju javnih službi na staln način.. lica koja u hijerarhiji javne službe pripadaju stalnom i redovnom kadru“ (Vranješ, 2015, 50). Pojam državnog službenika znatno je širi u odnosu na druge evropske države u pravnom sistemu Savezne Republike Nemačke, jer pored obavljanja ključnih poslova i tradicionalne uprave, na pozicijama koje podrazumevaju vršenje javnih ovlašćenja kao i nadzor nad obavljanjem upravnih poslova, *baumte* obuhvata i zaposlene u obrazovanju (Rebrenović, 2011). Prema Zakonu o javnim službenicima Republike Slovenije (2002)¹⁰ javni službenik je lice koje je zasnovalo radni odnos u javnom sektoru (čl. 1, st. 1), a pod javnim sektorom podrazumevaju se državni organi i organi lokalne samouprave, javne agencije, javni fondovi i javne ustanove kao i druga pravna lica javnog prava koja se javljaju kao korisnici državnog budžeta ili budžeta lokalnih samouprava (čl. 1, st. 2). Funkcioneri (lica na položaju) u državnim organima i organima lokalne samouprave ne smatraju se javnim službenicima u smislu ovog zakona (čl. 1, st. 4). U skladu sa Zakonom o državnim službenicima Republike Hrvatske (2023)¹¹ državni službenici se definišu kao osobe koje u državnim organima, kao svoje redovno zanimanje, obavljaju poslove iz nadležnosti tih organa utvrđenih Ustavom Republike Hrvatske, zakonom ili drugim propisima donetim na osnovu Ustava ili zakona (čl. 4, st. 2). Državnim službenicima smatraju se i lica koja u državnim organima obavljaju informatičke, opšte i administrativne poslove, kao i planske, materijalno – finansijske, računovodstvene i druge poslove (čl. 4, st. 3). U Republici Severnoj Makedoniji, prema Zakonu o administrativnim službenicima (2014)¹² administrativni službenik je lice zaposleno radi obavljanja administrativnih poslova u institucijama javnog sektora. Terminom *državni službenik*, označavaju se administrativni službenici koji su zasnovali radni odnos radi vršenja administrativnih poslova u organima državne uprave i lokalne vlasti i drugim državnim organima osnovanim u skladu sa Ustavom i zakonom. Terminom *javni službenik* označavaju se administrativni službenici koji su zasnovali radni odnos radi vršenja administrativnih poslova u institucijama koje obavljaju delatnosti iz oblasti obrazovanja, nauke, zdravstva, kulture, rada, socijalne zaštite i zaštite dece, sporta, kao i drugih delatnosti od javnog interesa utvrđenih zakonom, a koje su organizovane kao agencije, fondovi, javne ustanove i javna preduzeća osnovana od strane Republike Makedonije, opština, grada Skoplja kao i opština u gradu Skoplju (čl. 3, st. 1 i 2).

2. Kolektivna prava javnih službenika – aspekt MOR-a

Sa usvajanjem Konvencije br. 151 MOR-a o radnim odnosima u javnim službama (Convention No. 151 concerning protection of the right to organise and procedures for determining conditions of employment in the public service, 1978), javnim službenicima se, po prvi put, na međunarodnom planu, priznaju kolektivna prava iz radnog odnosa (Jašarević, 2017).

2.1. Pravo na udruživanje i osnivanje sindikata

U skladu sa odredbama Konvencije br. 151 javni službenici uživaju odgovarajuću zaštitu od anti - sindikalne diskriminacije u pogledu njihovog zapošljavanja (čl. 4, st. 1), a zaštita se primenjuje na aktivnosti koje uslovljavaju zapošljavanje javnih službenika njihovim nepridruživanjem ili istupanjem iz članstva organizacije javnih službenika ili na otkaz odnosno druge načine stvaranja predrasuda prema javnom službeniku zbog članstva u organizaciji

¹⁰ Zakon o javnim uslužbencih, „Uredni list RS“, št. 32/2025 z dne 06.05.2025.

¹¹ Zakon o državnim službenicima, „Narodne novine“, 155/23, 85/24.

¹² Закон за административни службеници, „Службен весник на РМ“, бр. 27 од 05.2.2014. година.

javnih službenika (čl. 4, st. 2). U kontekstu prava na udruživanje i osnivanje sindikata relevantne su i odredbe Konvencije br. 87 (Freedom of Association and Protection of the Right to Organise Convention No. 87, 1948) – „radnici i poslodavci, bez ikakvih izuzetaka, imaju pravo bez prethodnog odobrenja, da obrazuju organizacije po svom izboru, kao i da pristupaju ovim organizacijama“ (Konvencija MOR-a br. 87, 1948, čl. 2). Iako su se odredbe primenjivale i u kontekstu javne službe, i danas postoje države u kojima je nezakonito da javni službenici pristupe sindikatu (Yemin, 1993).

Dilema o tome ko treba da uživa sindikalna prava starija je i od Konvencije br. 87, odnosno datire još od 1921. godine, od usvajanja Konvencije br. 11 koja se odnosila na slobodu udruživanja u poljoprivredi (Convention No. 11 concerning the rights of association and combination of agricultural workers, 1921).¹³ Na sintagmi „bez ikakvih izuzetaka“ formulisanoj u čl. 2 Konvencije MOR-a br. 87, insistirali su delegati većine vlada smatrajući je efektnijom u odnosu na nabranje i potencijalno izostavljanje određenog oblika diskriminacije. U tom kontekstu, ovu odredbu valja tumačiti u najširem smislu na način da obuhvata priznanje slobode udruživanja bez diskriminacije u pogledu zanimanja, boje kože, verioispovesti, nacionalnosti..., odnosno na način da pored poslodavca i zaposlenih u privatnom sektoru, obuhvata i javne službenika (Hodges – Aeberhard, 1989). Komitet eksperata za primenu standarda MOR-a u svom izveštaju 1994. godine ukazuje na terminološke razlike koje postoje u pogledu označavanja javnih službenika – isti izrazi u nacionalnim zakonodavstvima različitih država ne obuhvataju nužno ista lica. Bez obzira na određena odstupanja i razlike, odredbe Konvencije br. 87 odnose se na sve radnike u javnoj službi. Naglašeno je da uskraćivanje prava radnicima u javnom sektoru da osnivaju sindikate, u situaciji kada je to pravo priznato u privatnom sektoru, predstavlja nedvosmisleno diskriminaciju javnih službenika i njihovih organizacija i pokreće pitanje dometa Konvencije br. 87 (Gernigon, 2007). U okviru čl. 9 navodi se: „U kojoj meri će se garantije predviđene ovom Konvencijom primenjivati na pripadnike vojske i policije biće određeno nacionalnim zakonodavstvom“ (Konvencija MOR-a br. 87, 1978, čl. 9, st. 1). Navedeni izuzeci pravdaju se njihovom odgovornošću u kontekstu unutrašnje i spoljne bezbednosti države i navodi da sve potencijalne dileme da li se radi o pripadnicima vojske i policije ili o službenicima koji rade u vojnim objektima, treba rešiti u korist druge mogućnosti (Gernigon, 2007).

2.2. Pravo na kolektivno pregovaranje

Odredbe Konvencije br. 98 (Convention No. 98 – Right to Organise and Collective Bargaining Convention, 1949), ne regulišu položaj javnih službenika. Takvim pristupom MOR je priznala da kolektivno pregovaranje u javnoj službi ima specifične karakteristike (Conessa – Montejo, 2019). Komitet eksperata za primenu standarda MOR-a pravi razliku između državnih službenika i zaposlenih u državnoj upravi čiji je položaj regulisan Konvencijom br. 98. Za potrebe razjašnjavanja, Komitet navodi da se odredbe Konvencije primenjuju na službenike u organima lokalne samouprave, nastavnike..., bez obzira na to kako ih definišu nacionalna zakonodavstva. Međutim, ne postoje nikakve smetnje da se nacionalnim propisima prizna i proširi domet prava na kolektivno pregovaranje i na državne službenike (Conessa – Montejo, 2019). U više navrata isticana je nemogućnost priznanja prava

¹³Tekst Konvencije je bio povod za brojne rasprave. Konvencija br. 11 obavezivala je sve države koje su je ratifikovale na obezbeđivanje istih prava na udruživanje svima koji se bave poljoprivredom. Tokom pripremnih radova, delegat japanske vlade predložio je korišćenje termina „svi poljoprivredni radnici“ čime bi se isključili seljaci i vlasnici manjih površina zemljišta, a pravo na sindikalno organizovanje priznalo isključivo nadničarima. Predlog je odbijen zahvaljujući naporu japanskog naroda (Hodges – Aeberhard, 1989); Na 30. zasedanju MOR-a 1947. godine raspravljalo se o Izveštaju koji je sadržao dva memoranduma – od strane Svetske federacije sindikata i Američke federacije rada, vezana za zahtev da se sindikalna prava nađu na dnevnom redu narednog zasedanja. Mnoge zemlje u tom periodu sadržale su ustavne garancije prava na udruživanje svim društvenim kategorijama te se Izveštaj zasnivao na težnji da se i na nadnacionalnom nivou obezbede iste garancije (Hodges – Aeberhard, 1989).

kolektivnog pregovaranja na nadnacionalnom nivou u periodu kada ga većina nacionalnih sistema ne priznaje (Yemin, 1993).

Sa promenom situacije na terenu i sa usvajanjem Konvencije br. 151, priznato je pravo na kolektivno pregovaranje u javnom sektoru i ostavljena je mogućnost državama da nacionalnim zakonodavstvom, urede pravo na kolektivno pregovaranje (Zavođa, 2018). Tri godine kasnije, Konvencija br. 154 (Collective Bargaining Convention No. 154, 1984), konkretizuje Konvenciju br. 98 i zasniva se na obavezi država koje je ratifikuju da podstiču pravo na kolektivno pregovaranje u svim granama privredne delatnosti uključujući i javni sektor (Konvencija MOR-a br. 154, čl. 3). Konvencija br. 151 u čl. 1 predviđa mogućnost nacionalnih zakonodavstva da ograniče primenu Konvencije u odnosu na službenike na upravljačkim pozicijama ili one čija su ovlašćenja odnosno nadležnosti poverljive prirode.

2.3. Pravo na štrajk

Štrajk se, kao sredstvo zaštite profesionalnih i ekonomskih interesa zaposlenih, definiše kao prekid rada koji može biti organizovan kao višednevni štrajk odnosno kao štrajk upozorenja u trajanju od najduže sat vremena (Kitarović, 2004). Iako spada u korpus modernih, fundamentalnih, socijalnih prava, pravo na štrajk nikada nije neposredno predviđeno u okviru prakse MOR-a (Bojić, 2010). O eventualnoj regulativi je bilo reči u nekoliko navrata na sednicama Opšte konferencije rada, međutim međunarodnopravni standardi koji bi se direktno odnosili na pravo na štrajk nisu uspostavljeni (Bojić, 2010). Istorijska konotacija aktivnosti MOR-a ukazuje na postojanje konsenzusa među njenim članovima da pravo na štrajk proizilazi iz odredbi Konvencije br. 87 (Misailović, 2022). U tom kontekstu, relevantne su odredbe čl. 3 kojima se predviđa pravo radničkih organizacija na donošenje svojih statuta, administrativnih pravila kao i na slobodan izbor svojih predstavnika i organizovanje svog upravljanja i delatnosti (Konvencija MOR-a br. 87, 1978, čl. 3). Komitet za primenu standarda MOR-a je u svojim izveštajima ukazivao na značaj priznavanja prava na štrajk kao fundamentalnog prava radnika (Bojić, 2010).

3. Kolektivna prava javnih službenika – praksa ESLJP-a

Presude koje ćemo analizirati vezane su za čl. 11 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda – EKLJP, koji se odnosi na slobodu okupljanja – „Svako ima pravo na slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja s drugima, uključujući pravo da osniva sindikat i učlanjuje se u njega radi zaštite svojih interesa. Za vršenje ovih prava neće se postavljati nikakva ograničenja, osim onih koja su propisana zakonom i neophodna u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti ili javne bezbednosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih“ (Zakon o ratifikaciji EKLJP, 2003, čl. 11).

3.1. Pravo na udruživanje i osnivanje sindikata

U postupku *Trade Union of the Police in the Slovak Republic and others v. Slovakia* (2012), Sindikat policije u Slovačkoj Republici je predstavkom br. 11828/07 pokrenuo postupak protiv Republike Slovačke uz tvrdnje da su prava članova Sindikata na slobodu održavanja i slobodu okupljanja povređena usled izjava ministra unutrašnjih poslova. Naime, 25. oktobra 2005. godine je, od strane Sindikata koji je u tom periodu brojao oko 9.000 članova među policijskim službenicima, organizovan skup na jednom od glavnih trgova u Bratislavi. Glavni cilj okupljanja bio je protest usmeren protiv zakonskih izmena koje su se odnosile na socijalno osiguranje policajaca. Učesnici skupa su, za vreme njegovog trajanja, spontano uzvikivali parole, pozivajući Vladu da podnese ostavku (*Trade Union of the Police in the Slovak Republic and others v. Slovakia*, 2012, §§ 5 – 6). Ministar unutrašnjih poslova negirao je samu neophodnost okupljanja i kritikovao skup i organizatore – skup je okarakterisan kao pokušaj policije da se

uključiti u politiku, što je, smatrao je ministar, u suprotnosti sa njenim etičkim kodeksom. Smenjen je predsednik Sindikata policije sa mesta direktora policije, a na vanrednoj sednici policije, i potpredsednik Sindikata policije, sa mesta člana nadzornog odbora policije.¹⁴ Podnosioci predstavke pozivali su se na izjave ministra unutrašnjih poslova – krajem oktobra 2005. godine, ministar je izjavio da će svako ko ponovo postupi suprotno etičkom kodeksu policije „biti otpušten“, i iako nije osporio pravo policajaca da biraju sindikalne predstavnike, odbio je da sa istima pregovara jer su izgubili kredibilitet (Trade Union of the Police in the Slovak Republic and others v. Slovakia, 2012, §§ 7 - 11). Članovi Sindikata su se 1. decembra 2005. godine obratili Ustavnom sudu Republike Slovačke pozivajući se na kršenje odredbi čl. 10¹⁵ i 11 EKLJP-a, tvrdeći da su izjave ministra, u kontekstu njegovih ovlašćenja nad pripadnicima policije, prouzrokovale strah kod policijskih službenika usled kojeg dolazi do sumnje u opravdanost i neophodnost uživanja prava na slobodu izražavanja, okupljanja i udruživanja. Ustavni sud je, u oktobru 2007. godine, zauzeo stanovište da su izjave ministra unutrašnjih poslova, iako „sa određenog stanovišta, sposobne da izazovu strah“, nedovoljnog intenziteta za povredu navedenih prava (Trade Union of the Police in the Slovak Republic and others v. Slovakia, §§ 14 – 18). ESLJP je stao na stanovištu da je cilj ministra unutrašnjih poslova bio da obezbedi primereno ponašanje policijskih službenika i da očuva poverenje javnosti, potvrdivši tako stanovište Ustavnog suda Republike Slovačke na osnovu kog ministar ima pravo da izrazi mišljenje o situaciji u ministarstvu za koje je odgovoran. Dakle, njegovi postupci su „relevantni i dovoljni“ – nije konstatovana povreda čl. 11 EKLJP, tumačenog u svetlu čl. 10 (Trade Union of the Police in the Slovak Republic and others v. Slovakia, 2012, §§ 62 - 76).

U slučaju *Tüm Haber Sen and Cinar v. Turkey*, predstavku je ESLJP-u podneo bivši predsednik Sindikata *Tüm Haber Sen*, navodeći da je prestanak aktivnosti Sindikata povreda prava na udruživanje zagarantovanog čl. 11 EKLJP. *Tüm Haber Sen* je sindikat koji je u međuvremenu raspušten, a koji je bio aktivan u periodu između 1992. i 1995. godine – osnivači su bili zaposleni u javnom sektoru – u oblasti komunikacija, naročito u poštanskoj i telekomunikacionoj službi. U trenutku raspuštanja, Sindikat je imao preko 40.000 članova. Kancelarija guvernera Istanbula se, januara 1992. godine, obratila javnom tužilaštvu sa zahtevom za raspuštanje Sindikata uz pozivanje na relevantne odredbe turskog zakonodavstva na osnovu kojih državni službenici ne mogu osnivati sindikate. U svojim pisanim podnescima Okružnom sudu, predstavnici Sindikata tvrdili su da važeći pravni propisi ne zabranjuju *izričito* osnivanje sindikata od strane državnih službenika, odnosno da bi takva *izričita* zabrana predstavljala kršenje međunarodnih obaveza Republike Turske kao potpisnice EKLJP. Iako je Okružni sud obustavio aktivnosti Sindikata i naredio njegovo raspuštanje, Kasacioni sud je ukinuo presudu, navodeći u obrazloženju da sama činjenica da se u nazivu udruženja nalazi reč *sindikat* ne ukazuje na postojanje sindikata u tehničkom smislu te reči. Međutim, pred Okružnim sudom, predstavnici sindikata su tvrdili da njihova organizacija predstavlja *sindikat*, nakon čega je Okružni sud, 1994. godine, potvrdio svoju prethodnu presudu. Kasacioni sud je, godinu dana kasnije, naredio raspuštanje sindikata *Tüm Haber Sen* smatrajući da pravo na osnivanje sindikata u javnoj službi, u skladu sa odredbama Ustava

¹⁴ Za vreme policijske debate koja je održana 30. oktobra, u više navrata, ministar unutrašnjih poslova ističe da je predsednik policije, istovremeno i predsednik Sindikata, obmanuo javnost i policajce koje je izveo na trg, te da ga ne smatra degradiranim zbog njegovih stavova, već zbog laganja. U tom kontekstu, policajac koji će se, ubuduće ponašati na taj način, neće više biti policajac. Policijski korpus Republike Slovačke mora biti i ostati apolitičan – policajac mora postupati uzdržano i nepristrasno (Trade Union of the Police in the Slovak Republic and others v. Slovakia, 2012).

¹⁵ „Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu mišljenja i slobodu primanja i prenošenja informacija i ideja, bez mešanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ostvarivanje ovih sloboda, budući da uključuje obaveze i odgovornosti, može biti podvrgnuto formalnostima, uslovima, ograničenjima ili sankcijama predviđenim zakonom a koje su neophodne u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti, teritorijalnog integriteta ili javne sigurnosti, sprečavanja nereda ili zločina, zaštite zdravlja i morala, ugleda ili prava drugih, sprečavanja širenja poverljivih informacija ili u interesu očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva“ (EKLJP, čl. 10, st. 1 i 2).

zahteva postojanje posebnih zakona kojima bi se definiisala načela u toj oblasti. Kasacioni sud je, u kontekstu međunarodnih obaveza Republike Turske, stao na stanovištu da i odredbe Konvencije MOR-a br. 87 i Konvencije MOR-a br. 151 nisu primenljive u konkretnom slučaju jer ne mogu da se primene neposredno, a ne postoje odgovarajuće zakonske odredbe kojima bi se omogućila njihova implementacija (Tüm Haber Sen and Cinar v. Turkey, 2006, §§ 8 – 18). ESLJP je, još jednom, konstatovao da postoji mogućnost ograničenja u pogledu ostvarivanja sindikalnih prava, ali da se i tada, ograničenja moraju tumačiti restriktivno. Činjenica da zakonodavstvo nije predviđalo mogućnost osnivanja sindikata u javnoj službi, nije dovoljan razlog za meru kakva je raspuštanje sindikata. Propust Republike Turske da obezbedi relevantni pravni okvir koji bi omogućio adekvatno tumačenje ograničenja sindikalnih prava od strane domaćih sudova predstavlja akt suprotan odredbama EKLJP, odnosno čl. 11 (Tüm Haber Sen and Cinar v. Turkey, 2006, §§ 35 – 40).

U još jednom slučaju, *Mattely v. France*, ispitivana je opravdanost ograničenja u pogledu prava pripadnika oružanih snaga i policije da uživaju sindikalna prava. Podnosilac predstavke, u ovom slučaju je policijski službenik, koji je od 2005. godine, u Francuskoj, obavljao poslove računovođe u lokalnoj policijskoj stanici. Tokom 2007. godine, osnovan je internet forum pod nazivom „Policajci i građani“ koji je, u skladu sa navodima podnosioca, bio zamišljen kao platforma razmene informacija između policije i građana radi što usklađenije međusobne saradnje. Podnosilac predstavke je osnivač i potpredsednik udruženja „Forum policajaca i građana“ koje je nastalo godinu dana kasnije – činili su ga policijski službenici, aktivni i u penziji, pripadnici oružanih snaga i civili. Iako je načelnik policije bio obavešten o postojanju udruženja čiji je cilj uspostavljanje informativnih kanala između policije i građana, a ne zaštita prava policijskih službenika, podnosilac predstavke i drugi policijski službenici koji su bili članovi udruženja pozvani su da podnesu ostavke uz pozivanje na zakonske odredbe kojima se nameću ograničenja u pogledu prava na udruživanje u sindikate. Podnosilac predstavke je pred domaćim sudom pokrenuo postupak u kojem je tražio proveru valjanosti odluke, međutim sud se oglasio nenadležnim, a žalba podnosioca protiv odluke je odbijena. ESLJP je, pozivajući se na činjenicu da francusko merodavno pravo predviđa ograničenja u odnosu na udruživanje u sindikate, čiji je cilj očuvanje reda i discipline pripadnika oružanih snaga, stao na stanovištu da je načelnik policije odluku zasnovao na pretpostavci da udruženje ima *navodni* karakter sindikata. Kako je podnosilac predstavke izmenio sporne odredbe Statuta udruženja i na vreme obavestio načelnika o tome, nisu bili ispunjeni razlozi koji bi opravdali mešanje u prava podnosioca predstavke zagarantovana čl. 11 EKLJP. Potpuna zabrana udruživanja pripadnika oružanih snaga i policije nije u skladu sa odredbama EKLJP-a i nije nužna sa stanovišta demokratskog društva (Sažetak Presude *Mattely* protiv Francuske, 2014).

3.2. Pravo na kolektivno pregovaranje

U slučaju *Demir and Baykara v. Turkey* predstavku su podneli predsednica i jedan član sindikata *Tüm Bel Sen*, osnovanog 1990. godine od strane zaposlenih u više opština u svrhu unapređenja demokratskog sindikalizma. Sindikat je 1993. godine sklopio kolektivni ugovor sa opštinskim većem kojim su uređeni svi aspekti uslova rada zaposlenih u veću. Smatrajući da veće nije ispunilo obaveze iz ugovora, sindikat je pokrenuo postupak pred turskim građanskim sudovima. Okružni sud je presudio u korist sindikata, međutim, nakon žalbe opštinskog veća, Kasacioni sud je poništio presudu, ukazujući na činjenicu da ne postoje pravne prepreke da državni službenici osnivaju sindikate, međutim da nijedan sindikat nema ovlašćenje da zaključuje kolektivne ugovore u skladu sa pravnim okvirom Republike Turske (*Demir and Baykara v. Turkey*, 2008, §§ 15 - 19). Okružni sud je, u martu 1995. godine, potvrdio prvobitnu presudu sa obrazloženjem da se pravne praznine odnosno odsustvo izričitih zakonskih odredbi na osnovu kojih bi se sindikatima priznalo pravo na zaključivanje kolektivnih ugovora, moraju popunjavati u skladu sa Konvencijama MOR-a. U decembru iste godine, Kasacioni sud je poništio presudu Okružnog suda, zaključivši da se u nedostatku relevantnih zakonskih odredbi kojima bi se regulisala sindikalna prava, ista ne mogu ostvarivati (*Demir and*

Baykara v. Turkey, 2008, §§ 21 – 26). Veliko veće ESLJP-a je utvrdilo povredu čl. 11 EKLJP, uz konstataciju da je Sindikat imao pravo na kolektivno pregovaranje a da su kolektivni pregovori odnosno kolektivni ugovor, njegovo osnovno sredstvo ostvarivanja i unapređivanja interesa članova. Kolektivno pregovaranje priznato instrumentima međunarodnog prava i od strane većine država Saveta Evrope. Retroaktivno poništenje kolektivnog ugovora, zaključio je ESLJP, nije neophodno u demokratskom društvu, samim tim, nije ni u skladu sa neophodnim ograničenjima propisanim čl. 11 EKLJP, i predstavlja njeno nesumnjivo kršenje (*Demir and Baykara v. Turkey*, 2008, §§ 157 – 159). EKLJP je, dakle, okarakterisana kao živi instrument koji se prilagođava savremenim uslovima, a pravo na kolektivno pregovaranje uvršteno je u korpus prava obuhvaćenih čl. 11 EKLJP.

Podsećamo na još jedan, stariji predmet ESLJP-a, *Swedish Engine Drivers Union v. Sweden* iz 1976. godine, kojim je ESLJP priznao postojanje prava na kolektivno pregovaranje u javnoj službi. Međutim, čak i ako je pravo na kolektivno pregovaranje nesporno prepoznato od strane švedskog prava, ESLJP je konstatovao da ono nužno ne podrazumeva i obavezu države da zaključi kolektivni ugovor sa sindikatом javnih službenika. Naime, sindikat švedskih mašinovođa se žalio na to što je Nacionalna kancelarija za kolektivno pregovaranje, već par godina unazad, odbijala da zaključi kolektivne ugovore sa tim sindikatом, iako je ugovore zaključivala sa velikim, ali i sa nezavisnim sindikatima. Podnosioci predstavke su smatrali da je politika Kancelarije bila usmerena na slabljenje, odnosno na postepeno uništenje sindikata, jer su mašinovođe i drugi zaposleni masovno napuštali sindikat (*Swedish Engine Drivers Union v. Sweden*, 1976, § 32). U svojoj presudi, ESLJP je naglasio da država, kao poslodavac, nema obavezu da zaključuje kolektivni ugovor, odnosno da odredbe čl. 11, iako obuhvataju pravo na kolektivno pregovaranje, ne garantuju sindikatima poseban tretman od strane države. Primetni pad u broju članova sindikata u određenom kontekstu može biti i posledica nepovoljnog položaja sindikata, međutim ESLJP zaključuje da politika Kancelarije nije nespojiva sa sindikalnim pravima. Nema povrede čl. 11 EKLJP (*Swedish Engine Drivers Union v. Sweden*, 1976, §§ 38 – 42).

3.3. Pravo na štrajk

U slučaju *Enerji Yapi-Yol Sen v. Turkey* Uprava za javnu službu premijera Republike Turske je izdala dopis kojim je zaposlenima u javnom sektoru zabranjeno učešće u jednodnevnom štrajku organizovanom od strane Saveza sindikata zaposlenih u javnom sektoru. Uprkos zabrani, zaposleni su stupili u štrajk i protiv njih je pokrenut disciplinski postupak. Sindikat je u predstavi tvrdio da je došlo do povrede čl. 11 EKLJP, što je ESLJP i potvrdio 11. aprila 2009. godine, proširujući domet čl. 11 EKLJP i na pravo na štrajk. ESLJP je u presudi kritikovao opširnost formulacija u cirkularnom uputstvu koje nije poznavalo izuzetke i na taj način je pravo na štrajk uskraćeno svim državnim službenicima. Opšta zabrana prava na štrajk nespojiva je sa odredbama čl. 11 EKLJP (*Enerji Yapi-Yol Sen v. Turkey*, 2009).

Svaka zabrana prava na štrajk javnim službenicima ne podrazumeva nužno kršenje čl. 11 EKLJP-a. Do odstupanja u odnosu na šire tumačenje prava na štrajk dolazi sa presudom u slučaju *Humpert and others v. Germany*. Predstavku su podneli učitelji sa statusom državnih službenika (*baumte*), članovi Sindikata obrazovanja i nauke koji su učestvovali u štrajkovima zbog pogoršanja uslova na radu. U skladu sa dugogodišnjom praksom tumačenja nacionalnih propisa Savezne Republike Nemačke koji nisu priznavali pravo na štrajk državnim službenicima, protiv podnosioca je pokrenut disciplinski postupak i izrečene su im novčane kazne. Podnosioci su istakli prigovore prvenstveno nadležnom upravnom sudu, a zatim i Saveznom ustavnim sudu koji je iste odbio navodeći da pravo na slobodu udruživanja može biti ograničeno i iz drugih razloga – usled postupaka koji su suprotni načelu dužne lojalnosti državnih službenika ili načelu doživotnog zaposlenja. ESLJP se osvrnuo na primenu testa proporcionalnosti odnosno na ocenu svih okolnosti konkretnog slučaja. Analizirane su mere koje država preduzima kako bi obezbedila sindikalna prava i razmatrana su alternativna sredstva koja sindikatima pružaju mogućnost da iznesu stvoje stavove i zaštite interese. Na taj način, utvrđeni su polazni kriterijumi prilikom odlučivanja – obim ograničenja prava na

štrajk, mere koje stoje na raspolaganju državnim službenicima za zaštitu njihovih interesa i druga prava i privilegije koje uživaju zahvaljujući svom statusu. Državni službenici Savezne Republike Nemačke imali su pravo da osnivaju sindikate i učlanjuju se u iste, a pripala im je i posebna *sui generis* mogućnost nemačkog sistema – mogućnost da učestvuju u postupku izrade zakona kojima se reguliše njihov pravni položaj. ESLJP je, uz konstataciju da navedena prava predstavljaju svojevrsnu kompenzaciju za zabranu štrajka, utvrdio da opšta zabrana štrajka ne predstavlja kršenje čl. 11 EKLJP. U presudi je naglašeno da je zabrana štrajka balansirana drugim sredstvima za zaštitu prava državnih službenika, odnosno da Savezna Republika Nemačka nije izašla izvan okvira slobodne procene prilikom preduzimanja mera koje su, sa stanovišta ostvarivanja interesa kojima se težilo, opravdane (Sažetak Presude Humpert i drugi protiv Nemačke, 2023).

Zaključne napomene

Kolektivna prava iz radnog odnosa, zbog svog značaja u oblikovanju temeljnih instrumenata zaštite ekonomskih i socijalnih interesa zaposlenih, podignuta su u rang ustavnih prava u većini demokratskih država, uključujući i države u regionu (Ustav Republike Srbije, 2006, čl. 55 i čl. 61; Ustav Republike Severne Makedonije, 1991, čl. 20, čl. 37 i čl. 38; Ustav Republike Hrvatske, 1990, čl. 43, čl. 59 i čl. 60..). U dugogodišnjem istorijskom periodu, kolektivna prava nisu priznavana javnim službenicima kao vid kompenzacije za viševjekovne privilegije koje je ova kategorija zaposlenih uživala. Danas je situacija drugačija, međutim promena nije rezultat приметnog normativnog angažovanja. Pravo na udruživanje i osnivanje sindikata i pravo na kolektivno pregovaranje, a posredno i pravo na štrajk, možemo posmatrati kroz odredbe Konvencija MOR-a. Međutim, i pored zapanjujućeg korpusa ove krovne organizacije radnog prava, sa više od 400 usvojenih pravnih instrumenata od svog osnivanja 1919. godine, pažnja posvećena službeničkom pravu i više je nego, skromna. Do kolektivnih radnih prava analiziranih u radu dolazimo tumačenjem odredbi konvencija MOR-a, izvođenjem iz drugih zagwarantovanih prava javnih službenika. To je naročito izraženo u kontekstu prava na štrajk.

I, pored činjenice da smatramo da je detaljnija regulativa od strane MOR-a u oblasti službeničkog prava, uz jasne definicije i usko postavljena ograničenja, neophodna za efikasniju pravnu zaštitu i ostvarivanje prava javnih službenika, ne možemo da zanemarimo i ulogu nacionalnih država. Neretko se prava ograničavaju više nego što je to predviđeno izvornim dokumentima uz pozivanje na zaštitu javnog interesa ili nacionalne bezbednosti. Slučaj *Trade Union of the Police in the Slovan Republic and others v. Slovakia* (2012) je jasan pokazatelj da puko priznanje sindikalnih prava od strane države nije uvek dovoljno. Sa druge strane, i pored navedenih država regiona u kojima je pravo na štrajk ustavno pravo, postoje države poput Savezne Republike Nemačke (*Humpert and others v. Germany*) koje ne priznaju pravo na štrajk u javnoj službi. Podsećamo da pravo na štrajk, i pored činjenice da je Komitet za primenu standarda MOR-a ukazivao na njegov značaj u oblikovanju savremenog, demokratskog društva, nije predviđeno konvencijama MOR-a. Postoji konsenzus da pravo na štrajk u javnoj službi proizilazi iz odredbi čl. 3 Konvencije MOR-a br. 87. Situacija na terenu nalikuje na onu koja je prethodila regulativi prava na kolektivno pregovaranje, odnosno donošenju Konvencije MOR-a br. 151, s obzirom da su tada pojedina nacionalna zakonodavstva predviđala mogućnost kolektivnog pregovaranja i bilo je neophodno obezbediti odgovarajuće međunarodnopravne standarde za države koje to nisu činile.

Iako nas teorijska analiza navodi na zaključak da bi se pravo na štrajk uvažavalo više ukoliko bi postojala njegova precizna definicija od strane MOR-a, analiza sudske prakse nacionalnih sudova Republike Turske u slučaju *Demir and Baykara v. Turkey* pokazuje neujednačenost, odsustvo konsenzusa u situaciji kada zakonska rešenja nisu usklađena sa ratifikovanim konvencijama MOR-a koje se odnose na pravo na kolektivno pregovaranje. Međutim, ESLJP je u pomenutom slučaju konstatovao da neusklađenost države predstavlja jasan dokaz povrede prava, a nikako opravdanje za njegovo nepriznavanje.

U kontekstu kolektivnih radnih prava, značajna je uloga ESLJP-a, odnosno čl. 11 EKLJP-a. EKLJP je od strane ESLJP-a okarakterisana kao živi instrument koji se prilagođava savremenim uslovima, te je tako u korpus prava zagwarantovanih odredbama čl. 11, praksom ESLJP-a izvršeno i pravo na sindikalno organizovanje, odnosno pravo na kolektivno pregovaranje i pravo na štrajk. Neujednačenost prakse ESLJP-a (*Enerji Yapi-Yol Sen v. Turkey – Humpert and others v. Germany*), rezultat je činjenice da ovo pravo nije apsolutno, već „izvedeno“ iz drugih prava koje se garantuju čl. 11 EKLJP-a, poput prava na sindikalno organizovanje. Dakle, granice prava na štrajk ispituju se tumačenjem.

Smatramo da novija praksa ESLJP-a, koja je приметna u predmetu *Humpert and others v. Germany*, a u kojoj je sud primenio test proporcionalnosti, može doprineti svojevrsnoj harmonizaciji i efikasnijoj pravnoj zaštiti. ESLJP bi u svojim presudama morao da odgovara na pitanja koja se odnose na legitimitet zabrane određenih kolektivnih prava, odnosno na to da li je u konkretnom slučaju reč o esencijalnoj usluzi, da li je propisano ograničenje kolektivnih prava proporcionalno značaju konkretnog sektora, kao i da li u konkretnom nacionalnom sistemu postoji alternativno pravo ili određeno ovlašćenje javnih službenika koje može predstavljati kompenzaciju za pravo na štrajk. To nužno ne znači da bi slobodnu ocenu države koja se zagovara u kontekstu ovih prava da procene i samostalno definišu ograničenja, trebalo ukinuti, već samo da bi je trebalo kontrolisati testom proporcionalnosti.

Literatura

- Bojić, F. (2010): Pravo na štrajk u evropskom i domaćem zakonodavstvu, *Radno i socijalno pravo*, Beograd, br. 7 – 9: 516 – 527.
- Borković, I. (1999): O pojmu javnih službenika. *Hrvatska javna uprava*, br. 2: 189 – 213.
- Conessa – Montejo, M. (2019): *The scope of Collective Bargaining in Public Administration*, Geneva.
- Gernigon, B. (2007): *Labour relations in the public and para-public sector*, Geneva.
- Hodges – Aeberhard, J. (1989): The right to organize in Article 2 of Convention No. 87 – What is meant by workers „without distinctions whatsoever“. *International Labour Review*, no. 2: 177 – 194.
- Jašarević, S. (2017): Međunarodna regulativa o uslovima i standardima rada javnih službenika. *Radno i socijalno pravo*. br. 2: 1 – 19.
- Kitarović, N. (2004): Pravila za zakonito organizovanje i vođenje štrajka, *Stanje i promene u radnom zakonodavstvu*, 611 – 617.
- Misaiolović, J. (2022): Pravo na štrajk – derivat evolucije ljudskih prava. *Zaštita ljudskih prava i sloboda u svetlu međunarodnih i nacionalnih standarda*. Pravni fakultet Univerziteta u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici. 149 – 171.
- Ostojić, D. (1937). *Međunarodna organizacija rada – njezino poreklo, ustrojstvo i delatnost*, Beograd.
- Rebrenović, A. (2011): Osnovni elementi pravnog uređenja položaja državnih službenika Savezne Republike Nemačke – Veberova birokratija u novom ruku, *Uvod u pravo Nemačke*, 224 – 240.
- Šunderić, B. Kovačević, Lj. (2017). *Radno pravo, Priručnici za polaganje pravosudnog ispita – knjiga 11*.
- Vlatković, M. (2005). Javni službenik u vršenju javne službe. *Radno i socijalno pravo*. br. 1 – 6: 203 – 224.
- Vranješ, N. (2015): *Položaj službeničkog sistema u reformi javne uprave u zemljama postsocijalističke tranzicije, doktorska disertacija*. Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu, Beograd.
- Vukanjanski, I. (2015). Položaj državnih činovnika u SFRJ 1945 – 1966. *Arhiv*. br. 1 – 2: 173 – 188.

- Yemin, E. (1993): Labour relations in the public service: A comparative overview. *International Labour Review*, no. 4: 469 – 490.
- Zavoda, N. (2018): *Državna uprava u postupku zaključivanja kolektivnih ugovora u javnom sektoru, doktorska disertacija*, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, Niš.

Pravni propisi :

- Constitutional Reform and Governance Act 2010, Government Bill, Originated in the House of Commons, Session 2008 – 09, 2009 – 20.
- International Labour Organization. (1921). Convention No. 11 concerning the rights of association and combination of agricultural workers.
- International Labour Organization. (1948). Convention No. 87. Freedom of Association and Protection of the Right to Organise.
- International Labour Organization. (1949). Convention No. 98. Right to Organize and Collective Bargaining.
- International Labour Organization. (1978). Convention No. 151. Public Service Convention.
- International Labour Organization. (1984). Convention No. 154. Collective Bargaining Convention.
- Officials Secrets Act, 1989.
- Ustav Republike Hrvatske, „Narodne novine“, br. 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14.
- Ustav Republike Srbije, „Sl. glasnik RS“, br. 98/2006 i 115/2021.
- Устав на Републиката Македонија, бр. 08 – 4642/1, 17 ноември 1991.
- Zakon o državnoj upravi, „Sl. glasnik SRS“, br. 52/81, 7/82, 46/84, 41/87, 18/89, 44/89.
- Zakon o državnim službenicima, „Službeni list FNRJ“, br. 51/46, 23. jul 1946. godine.
- Zakon o državnim službenicima, „Sl. glasnik RS“, br. 79/2005, 81/2005 – ispr., 83/2005 – ispr., 64/2007, 67/2007 – ispr., 11/2008, 104/2009, 99/2014, 94/2017, 95/2018, 157/2020, 142/2022, 13/2025 – odluka US, 19/2025 i 9/2026.
- Zakon o državnim službenicima, „Narodne novine“, 155/23, 85/24.
- Zakon o javnih uslužbencih, „Uredni list RS“, št. 32/2025 z dne 06.05.2025.
- Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, izmenjene u skladu sa protokom broj 11, protokola uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 4 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kojim se obezbeđuju izvesna prava i slobode koji nisu uključeni u Konvenciju i prvi protokol uz nju, Protokola broj 6 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne, Protokola broj 7 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 12 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i Protokola broj 13 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne u svim okolnostima, „Sl. list SCG – Međunarodni ugovori“, br. 9/2003, 5/2005 i 7/2005 – ispr. i „Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori“, br. 12/2012 i 10/2015.
- Закон за административни службеници, „Службен весник на РМ“, бр. 27 од 05.2.2014. година.

Sudske odluke:

- European Court of Human Rights. *Demir and Baykara v. Turkey*. Judgment of 12 November 2008.
- European Court of Human Rights. *Enerji Yapi – Yol Sen v. Turkey*. Judgment of 21 April 2009.
- Evropski sud za ljudska prava. *Sažetak Presude Humpert i drugi protiv Nemačke*. Presuda od 14. aprila 2023.
- Evropski sud za ljudska prava. *Sažetak Presude Mattely protiv Francuske*, Presuda od 2. oktobra 2014.
- European Court of Human Rights. *Swedish Engine Drivers Union v. Sweden*. Judgment of 6 February 1976.

European Court of Human Rights. *Trade Union of the Police in the Slovak Republic and others v. Slovakia*. Judgment of 25 September 2012.

European Court of Human Rights. *Tüm Haber Sen and Cinar v. Turkey*. Judgment of 21 February 2006.